

Анафора як один із видів вторинної номінації у французькому художньому тексті

Роботу виконано на кафедрі французької філології факультету іноземних мов ЛНУ ім. І. Франка

У статті подано короткий огляд термінології, що стосується поняття вторинної номінації, у вітчизняній та іноземній лінгвістиці. Окреслено відмінність терміна “анафора” в українській та французькій філологічних науках. Проаналізовано три типи анафори – граматичний, стилістичний і риторичний. Подано їх класифікацію за частинами мови. Окреслено роль у художньому тексті цього синтаксичного прийому загалом та всіх трьох типів зокрема.

Ключові слова: анафора, вторинна номінація, повторення, антецедент, референт, художній текст.

Кость Г. М., Гурмак Ю. М. Анафора как один из видов вторичной номинации во французском художественном тексте. В статье дается краткий обзор терминологии, которая касается понятия вторичной номинации, в отечественной и зарубежной лингвистике. Очерчивается отличие термина “анафора” в украинской и французской филологических науках. Проанализованы три типа анафоры – грамматический, стилистический и риторический. Подается их классификация по частям речи. Определяется роль в художественном тексте этого синтаксического приема вообще и всех его трех типов отдельно.

Ключевые слова: анафора, вторичная номинация, повторение, антецедент, референт, художественный текст.

Kost H. M., Gurmak Yu. M. Anaphora as One of the Types of Secondary Nomination in a French Artistic Text. The article reviews the terminology that concerns the notion of secondary nomination in Ukrainian and foreign philology. It observes the difference of the same term “anaphora” in Ukrainian and French science. It analyses three types of anaphora – grammatical, stylistic and rhetorical. It gives their classification according to the parts of speech. It shows the role of this syntactic means in an artistic text in general and of its three types separately.

Key words: anaphora, secondary nomination, repetition, antecedent, referent, artistic text.

Постановка наукової проблеми та її значення. У статті досліджуємо питання лінгвістичного феномену анафори як одного із видів вторинної номінації, який трапляється у всіх типах художнього тексту та мовленні загалом. Ця тема є **актуальною**, адже немає жодного тексту (описового, розповідного, аргументативного тощо), який би не містив цього явища. Однак у кожному з цих типів тексту анафору представлено по-різному.

Завданням статті є розгляд родового поняття “вторинної номінації”, визначення терміна “анафора”, її видів та ролі у художньому тексті. **Мета** – проаналізувати цей феномен у різних аспектах та визначити його функції.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Вивчати питання вторинної номінації розпочали ще з кінця 60-х рр. ХХ століття і здійснювали у тісному зв'язку з розглядом питань лексичної та стилістичної семантики (роботи Д. Х. Баранника, С. Я. Єрмоленко, В. Г. Костомарова, М. М. Пилинського, О. Д. Пономарева, О. О. Тараненка, Г. Я. Солганика, О. А. Стишова та ін.). Усі лінгвісти вважають, що вторинна номінація – це складне і багатогранне явище, свідченням чого є неоднозначність тлумачення самого терміна. Одні вчені (В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк) визначають вторинну номінацію як процес “надання об'єкту ще однієї назви з іншою мотивованістю і з певною спеціальною метою або як трансформацію попередньої назви об'єкта” [2, 386]. Інші дослідники (В. М. Телія, В. М. Ярцева) розглядають її як використання матеріальної оболонки уже наявної одиниці (у нашому дослідженні лексеми) як назви іншої реалії [3, 336], яке супроводжується появою в її семантичній структурі нової семми. На нашу думку, спільним для обох дефініцій є те, що в основу вторинної номінації покладено асоціативність людського мислення.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники послуговуються різними термінами для позначення цього явища. Якщо в українській та російській лінгвістичній літературі вчені говорять про вторинну номі-

націю радше як родове поняття, а анафору розглядають як один із видів вторинної номінації (“анафора” – єдинопочаток, повторення однакових звуків чи слів на початку строф, абзаців чи фраз), то французькі та англійські науковці використовують лише термін “анафора” у значенні, еквівалентному до терміна “вторинна номінація”. Анафора, за визначеннями словників “Collins” та “Le Grand Robert”, – це вживання в реченні чи тексті іншого слова, наприклад, займенника, яке має такий самий референт, що і попередньо вжите слово [5, 15; 8, 23], це повторення в тексті попереднього елемента, який називається антецедентом [4; 8]. Французькі дослідники М. Аріве, Ф. Гаде і М. Гальміше розуміють також під поняттям анафори будь-яке посилання на те, про що вже згадувалось у тексті [4, 7]. Тому логічним, на наш погляд, є висновок про те, що між антецедентом і анафорою існує текстуальний (або фразовий) зв’язок, який французькі лінгвісти називають анафоричним [6, 45].

І вітчизняні, і зарубіжні мовознавці одностайні у визначенні трьох видів анафори: граматичного, стилістичного та риторичного.

Грамматична анафора – синтаксичний прийом повторення іменникової, дієслівної чи займенникової синтагми за допомогою, відповідно, іменника, дієслова чи займенника. Вона є найпоширенішою і найпростішою, оскільки її використовують не лише у художніх текстах, а й у щоденному мовленні. Цей вид вторинної номінації може відтворювати антецедент повністю або частково, що, у свою чергу, пов’язано з експліцитним – власне мовним вираженням анафори та імпліцитним її представленням. При цьому, як слушно зазначає Г. Кость, імпліцитність може бути і внутрішня (інтра-текстуальна), коли дискурсивні підказки є у самому тексті, та зовнішня (екстра-текстуальна), коли розуміння прихованої анафори пов’язується з психологічними, логічними, когнітивними аспектами людського мислення [1, 186–192]. Крім того, для виявлення такої анафори слід залучити пам’ять читача, його набуті знання та асоціативне поле.

Досліджуючи цю тему, ми з’ясували, що існує декілька класифікацій цього синтаксичного прийому. Найбільш вичерпною серед них ми вважаємо класифікацію за частинами мови, що її запропонували Рігель, Пеллат і Ріонен [9, 71]. Згідно з нею, існують такі анафори: займенникова, іменникова, прислівникова, прикметникова та дієслівна.

Як показує аналіз, займенникова анафора (повторення слова чи групи слів за допомогою різноманітних займенників – особових, вказівних, присвійних, відносних та неозначено-особових) є найпростішим, найчисельнішим та найуживанішим видом граматичної анафори.

Le sixième jour, je vis Cyril pour la première fois. Il longeait la côte sur un petit bateau à voile et chavira devant notre crique [10, 9].

У наведеному уривку особовий займенник “il” є анафорою до антецедента, представленого власною назвою “Cyril”. Головна функція такої анафори полягає лише у відтворенні, констатації попередньої назви без жодних додаткових характеристик чи описів.

Ширші характеристики притаманні іменниковій анафорі – повторенню поняття за допомогою іншого іменника чи іменникової групи. Існує чотири групи іменникової анафори: точна, неточна, концептуальна та асоціативна. Точна і неточна стосуються експліцитного вираження анафори, концептуальна й асоціативна – імпліцитного.

SUR ce sentiment inconnu dont l’ennui, la douceur m’obsèdent, j’hésite à apposer le nom, le beau nom grave de tristesse [10, 4].

У наведеному прикладі форма іменника-вторинної номінації “le nom” ідентична до форми іменника-антецедента “le nom”, лише уточнена означальними прикметниками “beau” і “grave”. Тому йдеться про точну анафору, тобто повторення того самого слова лише зі зміною детермінанта.

Неточною анафорою називають повторення попереднього сегмента, яке супроводжується лексичною зміною: анафорична іменникова група містить інші слова, ніж слово-антецедент. Тоді форма вторинної номінації буде, звичайно ж, відрізнитися від форми антецедента (найчастіше йдеться про синонім або гіперонім):

Mon père avait quarante ans...; c’était un homme jeune, plein de vitalité, de possibilités... [10, 23].

Іменник “un homme” є анафоричним відтворенням антецедента “mon père”, щодо якого він виступає гіперонімом.

Концептуальна анафора – це повторення іменникових груп або частин речення, які експліцитно не виражені в попередній частині тексту. Вони стають своєрідним підсумком усієї фрази, цілого

абзацу або попередньої частини тексту, тобто виражають імпліцитно неназвані прямо поняття. Інколи така анафора не має референта або для його визначення і розуміння потрібно залучити ширший контекст і додаткові поняття, до яких вона належить опосередковано.

Le jour de son arrivée, il fut décidé que mon père et Elsa iraient l'attendre à la gare de Fréjus. Je me refusai énergiquement de participer à l'expédition [10, 36].

У цьому прикладі бачимо, що анафора “l'expédition” має іменникову форму, на відміну від антецедента-дієслова “iraient à la gare Fréjus”.

Асоціативна анафора ґрунтується на відношенні цілого до частини. Якщо всі інші види мають у тексті свої досить конкретні лінгвістичні референти, то асоціативна анафора вимагає від слухача чи читача певних зусиль, тому що апелює до його особистого досвіду, а від мовця – зусилля пам'яті. Це пов'язано з екстралінгвістичними явищами. Отже, робимо висновок, що представлення цього типу анафори теж імпліцитне, тобто вираженим у тексті приховано.

Un coup de klaxon nous sépara comme des voleurs. Je quittai Cyril sans un mot et remontai vers la maison. Ce prompt retour m'étonnait: le train d'Anne ne devait pas être encore arrivé... [10, 36].

Іменник “retour” є асоціативною анафорою до антецедента “un coup de klaxon”, але ми це розуміємо тільки завдяки нашим досвіду й уяві, адже сигнал машини зазвичай є сповіщенням про якусь подію, в цьому випадку про повернення.

Як показало наше дослідження, існує дві концепції асоціативної анафори: ширша і вужча. Ширша концепція вважає асоціативною будь-яку непряму анафору [7, 65]. Під непрямою анафорою розуміємо слово або групу слів, що відповідають таким вимогам:

а) слово є анафорою, якщо його референт можна віднайти завдяки інформації з попереднього контексту;

б) слово не є анафорою, якщо його референт не згадувався в попередньому тексті.

Вужчу концепцію можна назвати стандартною, тому що вона найбільш поширена. Як зазначає лінгвіст М. Шароль, вона експліцитно та імпліцитно бере до уваги інші визначальні критерії, лише крім зв'язку непрямої анафори. Тип анафоричного вислову і природа непрямого зв'язку також є вирішальними у визначенні цього явища [7, 73].

Протистояння між ширшою і вужчою концепцією пояснюється різним тлумаченням цього феномену. Ширше визначення приймає за асоціативну анафору не тільки визначену анафору, яка ґрунтується на відношенні цілого до частини, але також і будь-які непрямі анафоричні займенник або вказівний прикметник. Отже, асоціативними анафорами вважають неозначено-особовий та збірний займенники “on”, “ils” (“вони”).

Прислівниковою анафорою називається повторення слова чи групи слів за допомогою прислівника. Прислівник “ainsi” (“ось так”, “таким чином”) або прислівники місця “là”, “là-bas” (“там, туди”) найчастіше замінюють частину фрази:

Nous marchions dans les rues jusqu'à la maison. Là il m'attirait sous une porte et m'embrassait [10, 56].

Цей приклад показує нам повторення антецедента “à la maison” прислівником “là”.

Дієслівна анафора зазвичай представлена дієсловом “faire” (“робити”), яке замінює інше дієслово, що виражає процес.

On n'agit pas comme vous faites [10, 92].

Анафора прикметникова використовує прикметник “tel, telle” (“такий, така, таке”), щоб відтворити не тільки окреме слово, а й ціле речення або його частину. Покажемо це на такому прикладі:

On vous a dit que la décision était sévère, je vous dis que je ne partage pas une telle opinion [10, 98]. (Я не поділяю такої думки: *une telle opinion* – думки про суворе рішення: *la décision sévère*).

Як ми вже зазначали вище, анафора в художньому тексті може бути виражена не тільки експліцитно, а й імпліцитно. Саме до розряду імпліцитної анафори вчені відносять і таке явище, як нульова анафора. Про неї говорять тоді, коли слово-анафора у тексті відсутнє, але імпліцитно “відчувається”, мається на увазі.

– *Elle dort?* demanda-t-il à Anne.

– *Comme une petite fille* [10, 63].

Ці два речення відображають розмовний стиль мовлення з характерними діалогами, головною ознакою яких є вживання еліптичних речень. Ми розуміємо, що повне речення мало би бути таким: “Oui, elle dort comme une petite fille”.

Щодо стилістичного та риторичного типу анафори, то зрозуміло, що їх підвиди можна класифікувати аналогічно. Різниця між цими трьома типами, як засвідчує дослідницька робота, полягає у ролі, яку вони виконують у художньому тексті.

Якщо граматична анафора найчастіше допомагає уникнути лексичної тавтології, повторення одного і того самого слова, то стилістичну анафору застосовують з певною метою: для уникнення або ж, навпаки, для створення багатозначності, певного художнього ефекту, стилістичного забарвлення. На риторичну зазвичай можна натрапити у промовах, одах, виступах ораторів, її використовують для підсилення, підкреслення провідної думки чи акцентуації певного моменту або образу.

Ми погоджуємося з думкою вчених про те, що анафора загалом відіграє важливу роль у побудові смислу тексту. Вона орієнтує читача в потоці фраз та пришвидшує сам процес читання. Чим багатшою є гама цього виду вторинної номінації в тексті, тим легшим стає процес читання, тому що читачеві не доводиться застосовувати додаткові стратегії для його розуміння.

Анафора стає фундаментальним структурним засобом, особливо у довгому тексті, оскільки багато елементів там то з'являються, то зникають, потім знову з'являються, створюючи цілі комплекси вторинних найменувань.

Ще один аспект анафори, який варто виділити – це її тісний зв'язок із процесом читання-розуміння. Ця компетенція набуває особливої ваги для тих, хто вивчає іноземну чи рідну мову. Вона потрібна для того, щоб витлумачити смисл будь-якого тексту, зрозуміти його, спираючись на текстуальні явища граматики твору [6, 56]. Звідси випливає, що анафора посідає важливе місце у процесі читання та розуміння тексту, написаного чи іноземною, чи рідною мовами.

Окрім згаданих вище характеристик, анафора виконує дуже важливі функції щодо зв'язності тексту. Якою б не була форма тексту – усна чи письмова, його зв'язність є основною характеристикою для того, щоби вважатися текстом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи нашу розвідку, зазначимо, що одним із видів вторинної номінації в художньому тексті є анафора. У французькій лінгвістиці анафора – явище дуже широке, яке може бути представлено не лише експліцитно, а й імпліцитно. Тобто читач сам повинен здогадатися, про що йдеться, на основі власного досвіду, знань та асоціацій. На думку багатьох дослідників, анафору можна вважати лінгвістичним втіленням пам'яті. Цей синтаксичний прийом частково або повністю відтворює антецедент. Отже, він вимагає зусилля пам'яті мовця, а також слухача або читача.

Учені-лінгвісти виділяють три типи цього синтаксичного засобу: граматичний, стилістичний та риторичний, кожен з яких можна класифікувати за частинами мови. Зазначимо, що в художньому тексті анафора представлена усіма своїми типами, які тісно переплітаються між собою, створюючи певну художню систему, односпрямовану інтерпретацію.

Наша розвідка дає лише загальний огляд питання анафори як одного із видів вторинної номінації. Зрозуміло, що у художніх текстах різних літературних епох цей синтаксичний засіб буде характерно представлений, що залежить від панівних естетичних і культурних цінностей, індивідуальної авторської концепції, літературних традицій. Вартий уваги, на нашу думку, може бути аналіз різних типів анафори власне на матеріалі не лише прозових текстів, але й поетичних.

Список використаної літератури

1. Кость Г. М. Лексико-стилістичні засоби вираження імпліцитності в художньому тексті / Г. М. Кость // Інозем. філол. – Л., 2009. – Вип. 121. – С. 186–192.
2. Тараненко О. О. Номінація / О. О. Тараненко // Українська мова : енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – К., 2000. – 764 с.
3. Телия В. Н. Номинация / В. Н. Телия // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М., 1983. – 635 с.
4. Arrivé M. La grammaire d'aujourd'hui : guide alphabétique de l'inguistique française / M. Arrivé, F. Gadet, M. Galmiche. – Paris : Flammarion, 1986. – 236 p.
5. Collins English Dictionary. – 8th Edition HarperCollins Publishers, 2006. – 1246 p.
6. Corblin F. Les formes de reprise dans le discours, Rennes : PUR, Université de Rennes, 1995. – 214 p.
7. Charolles M. La veuve et l'orphelin ou : comment les îlots anaphoriques refont surface / M. Charolles. – Metz : Centre d'analyses syntaxiques, 1992. – 110 p.
8. Le Grand Robert de la langue française, Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française – deuxième édition, volume I, Paris - XIe : Le Robert. – 860 p.

9. Riegel M. Grammaire méthodique du français / M. Riegel, J-P. Pellat, R. Rionen. – Paris : Presses universitaires de France, 1994. – 215 p.
10. Sagan F. Bonjour tristesse / F. Sagan. – Paris, Livre de poche, 1993. – 218 p.

Статтю подано до редколегії
10.11.2010 р.

УДК 811.111'42

О. А. Кузык – аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

Особливості розгортання інвективного фрейму в англомовних медіа-текстах при репрезентації соціокультурних субгруп

*Роботу виконано на кафедрі англійської філології
ЛНУ ім. І. Франка*

У статті вивчено особливості мовної об'єктивації основних когнітивних структур в межах розгортання інвективного фрейму в англомовних медіа-текстах при репрезентації соціокультурних субгруп.

Ключові слова: ідеологема, інвектива, інвективна стратегія, інвективний фрейм, мегафрейм, медіа-текст, слот.

Кузык О. А. Особенности развёртывания инвективного фрейма в англоязычных медиа-текстах при репрезентации социокультурных субгрупп. В статье изучаются особенности языковой объективации основных когнитивных структур в процессе развёртывания инвективного фрейма в англоязычных медиа-текстах при репрезентации социокультурных субгрупп.

Ключевые слова: идеологема, инвектива, инвективная стратегия, инвективный фрейм, мегафрейм, медиа-текст, слот.

Kuzyk O. A. Peculiarities of the Development of the Invective Frame in the English-Language Media Texts Representing Sociocultural Subgroups. The article studies peculiarities of the linguistic modeling of the key cognitive structures while framing the invective discourse in the English-language media texts representing sociocultural subgroups.

Key words: ideologeme, invective, invective frame, invective strategy, media text, slot.

Постановка наукової проблеми та її значення. Становлення комунікативно-дискурсивної парадигми вивчення мовних явищ з урахуванням комунікативних інтенцій учасників інтеракції, екстралінгвістичних умов і прагматичних параметрів продукування, функціонування і сприйняття мовлення, спричинило інтерес науковців до вивчення особливостей функціонування феномену словесно вираженої агресії, зокрема її внутрішньожанрових проявів і засобів дисгармонізуючого впливу у різних сферах міжособистісної та масової комунікації.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Аналіз сучасних лінгвістичних джерел дає підстави стверджувати, що саме феномен інвективи, співвіднесений з уявленням про образливий потенціал мовних одиниць, розглядається сьогодні як прояв агресивної (інвективної) стратегії (М. Д. Голев, В. І. Жельвіс, І. А. Соболева), а інвективна агресивна стратегія бачиться як “порушення етнокультурного соціально-етичного табу, що базується на вживанні знижених і субстандартних мовних одиниць” [9, 53]. У такому розумінні інвективу можна співвіднести із поняттям інвективної стратегії, яка у реальних дискурсах проявляється у вигляді внутрішньожанрових мовленнєвих тактик як мінімальних одноактних жанрових форм, що втілюють у собі сюжетний поворот у межах внутрішньожанрової інтеракції [1, 25].

Згідно з особливостями структури позначуваного в сучасних семіотичних концепціях, загальних засад теорії концептуальної обробки інформації та особливостей масового впливу текстів мас-медійного дискурсу адресант мовленнєвої агресії, як зазначає А. О. Котов, конструює в текстах мас-медіа модель певного референта, тотожну інтенціоналу знака з тією різницею, що вона співвідноситься не з конкретним використанням знака в тексті, а з конкретним референтом і доповнюється